

УДК 378:37.013.42:061.28

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В ОСВІТНЬОМУ ЦЕНТРІ «УНІВЕРСИТЕТ ТРЕТЬОГО ВІКУ» ЯК ЗАСІБ GERONTOLOGIЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Клименюк Н.В., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри соціальної роботи

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті обґрунтовано сутність компетентнісно орієнтованого підходу у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників засобами волонтерської роботи з пенсіонерами в освітньому центрі «Університет третього віку». Описано досвід діяльності студентського наукового гуртка «Волонтерська студія» Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Ключові слова: *компетенції, волонтерська діяльність, соціальна робота, геронтологічна підготовка, «університет третього віку».*

В статье обоснована сущность компетентностно ориентированного подхода в процессе подготовки будущих социальных работников средствами волонтерской работы с пенсионерами в образовательном центре «Университет третьего возраста». Описан опыт деятельности студенческого научного кружка «Волонтерская студия» Николаевского национального университета имени В.А. Сухомлинского.

Ключевые слова: *компетенции, волонтерская деятельность, социальная работа, геронтологическая подготовка.*

Klymeniuk N.V. VOLUNTEER ACTIVITIES IN THE EDUCATIONAL CENTRE «UNIVERSITY OF THE THIRD AGE» AS A MEANS GERONTOLOGICAL OF TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS ON THE BASIS OF COMPETENCE APPROACH

The article substantiates the essence competence-oriented approach to process of training of future social workers by means of volunteer work with pensioners in the educational centre «University of the third age». The experience of student scientific circle «Volunteer studio» Mykolayiv National University of V.O. Sukhomlinsky is shown.

Key words: *competence, volunteer activities, social work, gerontology of training, „University of the third age“.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, а особливо прогресивних змін у галузі освіти, актуальності набули питання повноцінної професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Вирішення цього завдання безпосередньо стосується майбутнього фахівця спеціальності «Соціальна робота», професійним обов'язком якого є здійснення соціальної роботи з різними вразливими категоріями населення, серед яких провідне місце займають люди похилого віку. Звернемось до статистики. Згідно з міжнародною класифікацією людиною похилого віку вважається особа, яка досягла шістдесяти п'яти років. В усьому світі таких людей налічується близько 629 мільйонів, що становить кожну десяту людину на землі [12]. За прогнозами демографів, через п'ятдесят років у світі склеться така ситуація: на одного американця працездатного віку припадатиме чотири пенсіонери, у Польщі прогнозується співвідношення один до двох, в Україні – один до одного [7]. Зараз в Україні близько 14 мільйонів пенсіонерів, водночас за тривалістю життя Україна посідає 120-те місце у світі [7].

У зв'язку із цим значно підвищується дослідницький інтерес до організації життєдіяльності людей похилого віку і, відповідно, підготовки кваліфікованих фахівців, компетентних в усіх питаннях зазначеної проблеми. Отже, геронтологічна компетентність соціального працівника, яка пов'язана з пошуком нових підходів у навчанні студента, є вимогою сучасного суспільства і має бути спрямована на всебічну підготовку фахівця як головного суб'єкта сучасного навчально-виховного процесу університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням зазначеної проблеми на сучасному етапі займаються як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Так, питання дослідження проблеми старіння висвітлені у працях таких науковців, як Н. Василенко, П. Каменченко, Л. Клос, Н. Фойгт, В. Чайковська та ін. Питаннями формування професійних компетентностей майбутнього соціального працівника в Україні займаються такі вчені: А. Бойко, І. Грига, Д. Зверева, І. Іванова, Н. Кабаченко, А. Капська, Р. Кравченко, Д. Полтавець, Т. Семігіна, Л. Тюття та ін. Аналіз наукових робіт останніх років

щодо студентської наукової діяльності з різних галузей знань засвідчує, що періодично з'являються праці щодо створення і функціонування студентських наукових гуртків. Зокрема, цієї теми торкалися Я. Бойко, З. Курлянд, В. Марцин, О. Цапок, В. Шейко та ін. Проблема компетентнісного підходу організації навчання висвітлена у працях Н. Бібік, Л. Дибкової, О. Заблоцької, Г. Малик, О. Пометун. Окреслення основних складників поняття «професійна компетентність» під призвою підготовки фахівців із соціальної роботи здійснено науковцями М. Букачем, О. Карпенко. Водночас практично немає наукових досліджень, які б торкалися волонтерської діяльності студентів, під час якої вони працювали б цілеспрямовано з такою віковою категорією, як люди похилого віку

Постановка завдання. Враховуючи вищевикладене, можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у висвітленні процесу геронтологічної підготовки майбутніх соціальних працівників у процесі волонтерської діяльності в освітньому центрі «Університет третього віку» на базі кафедри соціальної роботи Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу дослідження. Волонтерська діяльність студентів стала традиційним засобом виховання майбутніх фахівців і одночасно невід'ємною частиною життєдіяльності нашого суспільства. Виникнення такого соціального феномена, як волонтерство пов'язане з діяльністю швейцарця Анрі Дюнана, який водночас є родоначальником Міжнародного товариства Червоного Хреста [6].

Що стосується історичного розвитку студентських гуртків, то їх простежити досить складно через різні форми їхнього функціонування. Цікавими в цьому напрямі є дослідження Н. Левицької, згідно з якими перші наукові гуртки і товариства в Україні починають створюватись іще в першій половині XIX ст. Головним завданням більшої частини таких організацій було висвітлення актуальних досліджень із певних наукових галузей та публікація результатів у наукових періодичних виданнях. Офіційний дозвіл на створення та функціонування наукові студентські гуртки отримали з 1899–1900 навчального року. Один із перших таких гуртків було засновано в 1899 р. в Харківському університеті [9].

Сьогодні студентські гуртки та проблемні групи стають традиційною формою організації роботи зі студентами. Студентський науковий гурток при науковій лабораторії чи випусковій кафедрі являє собою порівняно невеликий колектив ентузіастів, які,

розробляючи певну наукову проблему, навчаються принципів, методів та прийомів виконання наукової роботи. Залучення студентів у гуртки, як правило, починається з молодших курсів та триває протягом усього навчання в університеті. Специфікою роботи гуртків і проблемних груп є спільність наукових інтересів студентів і викладачів. Керівництво, як правило, здійснює досвідчений викладач тієї кафедри, при якій функціонує гурток [11].

Студентський науковий гурток «Волонтерська студія» активно функціонує при кафедрі соціальної роботи Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського вже шостий рік. Провідною метою створення наукового волонтерського гуртка був розвиток волонтерського руху в контексті соціальної роботи. Адже у процесі добродійної безкорисливої допомоги відбувається не тільки особистісне виховання людини, а й формування професійних компетентностей, від яких залежить рівень готовності майбутнього фахівця до виконання сукупності професійних дій.

Виходячи з багатоваріативності поняття «компетентність» та визначаючи ефективність діяльності соціального працівника залежно від рівня його готовності до виконання професійних завдань, професор О.Г. Карпенко виділяє такі блоки компетентностей: 1) компетентності, що стосуються безпосередньо соціального працівника як особистості та суб'єкта життєдіяльності; 2) компетентності, що стосуються взаємодії людини з іншими людьми; 3) компетентності, що стосуються діяльності людини і проявляються в усіх її типах і формах [5]. «Професійна компетентність» трактується доктором наук О.Г. Карпенко як «інтегративне особистісно діяльнісне новоутворення, яке є збалансованим поєднанням знань, умінь і сформованої професійної позиції й перебуває у відносинах діалектичної залежності із професійною спрямованістю особистості, що дозволяє фахівцю самостійно і якісно виконувати завдання професійної діяльності» [5].

Аналізуючи різні класифікації професійної компетентності фахівця, професор М.М. Букач зазначає, що професійна компетентність має складатись «як зі сформованості у майбутнього фахівця системи психічних властивостей, так і єдності теоретичної та практичної готовності до здійснення професійної діяльності» [2]. Стосовно професійних компетенцій майбутнього соціального працівника, то серед низки компетенцій (науково-дослідні, організаційно-управлінські, соціально-проектні, соціально-особистісні, нормативно-правові, соціально-технологіч-

ні) особливо слід виділити «спеціалізовані» компетенції [2]. Адже соціальна робота є багатогранною і відповідає за вирішення досить широкого кола суспільних проблем. Робота з різними групами населення та категоріями клієнтів потребує різнобічної підготовки (психолого-педагогічної, правової, економічної тощо), що, як наслідок, вимагає володіння різними технологіями соціальної роботи [2].

Отже, компетентність випускника такого рівня впливає із професійної компетентності і враховує спеціальну компетентність, яка визначається вибором спеціалізації чи профілю підготовки студента та залежить від категорій клієнтів і виду професійної діяльності [8].

Нові підходи до організації університетської освіти мають ґрунтуватись на більш глибокій інтеграції навчання і виробництва. Максимальне наближення навчання до професійної діяльності, вирішення у процесі навчання конкретних виробничих ситуацій – це саме ті фактори, які сприятимуть формуванню компетентного фахівця. Що стосується набору зазначених ситуацій, то він має залежати від тієї спеціалізації, яку опановує майбутній фахівець, та клієнтів, з якими він працюватиме в майбутньому. Результатом компетентісно орієнтованого навчання є готовність випускника до продуктивних, самостійних і відповідальних професійних дій [2].

Створення вищезазначеного студентського наукового гуртка «Волонтерська студія» відбулося майже паралельно з утворенням на базі кафедри соціальної роботи Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського освітнього центру «Університет третього віку», метою якого є надання освітніх послуг людям пенсійного віку. Інформація про діяльність освітнього центру досить швидко поширилася в межах усього міста, результатом чого стало перетворення маленького центру у громадську організацію. Сьогодні Громадська організація «Освітній центр «Університет третього віку» працює в рамках реалізації регіональної комплексної програми соціального захисту населення «Турбота», у складі якої викладачами випускової кафедри соціальної роботи розробляється кафедральна наукова тема «Теоретико-методологічні засади формування компетенцій у майбутніх соціальних працівників: регіональний аспект».

На початку своєї діяльності, у 2011 р., в Освітньому центрі «Університет третього віку» було відкрито лише чотири напрями для навчання пенсіонерів: основи комп'ютерної грамотності, історичний, психолого-педагогічний та медико-валеологічний.

Сьогодні ж люди пенсійного віку опановують знання за десятьма напрямками: основи комп'ютерної грамотності, вивчення іноземних мов (англійська, німецька), українська мова, педагогіка, психологія, історія, фітнес, хореографія, вокально-хорове мистецтво, рукоділля. Варто зазначити, що робота викладачів відбувається виключно на волонтерських засадах.

Оскільки навчальні програми в Освітньому центрі розроблені з урахуванням інтересів слухачів, а саме навчання має неформальний характер (відсутні заліково-екзаменаційні сесії), це дало змогу залучити до активної діяльності і студентів спеціальності «Соціальна робота». Майбутні фахівці, яким невдовзі доведеться професійно працювати із зазначеною категорією людей, із задоволенням та високим ступенем відповідальності ставляться до цієї роботи.

Так, на заняттях із деяких напрямів студенти мають можливість випробувати себе як викладачів. Наприклад, на заняттях із психології та педагогіки студенти мають змогу випробувати себе в ролі лекторів та тренерів тренінгу. Такий двосторонній процес спілкування виявився досить результативним. Адже студенти – люди креативні і прогресивні, завжди намагаються добирати для своїх лекцій такий матеріал, який би одночасно був і корисним, і інноваційним для людей похилого віку. Звичайно, підготовка до занять в «Університеті третього віку» проходить під керівництвом досвідчених викладачів. Ось деякі із тем, які були підготовлені для читання лекцій: «Дитячі та дорослі страхи: причини виникнення та засоби подолання», «Виховні традиції дітей у Київській Русі», «Традиції виховання дітей у різних країнах світу», «Психологія народу. Пасхальні традиції та символи», «Вплив арт-терапевтичних методів на психологічне самопочуття людини», «Обдарованість і геніальність: вроджене чи виховане?», «Азбука невербальної комунікації», «Вплив історичних подій на формування характеру української жінки».

Варто зазначити, що в освітньому центрі працюють такі напрями, ініціаторами яких виступили самі студенти, більше того, викладати в цих гуртках можуть тільки студенти через специфічність їх діяльності. До них належать хореографічний гурток та гурток рукоділля. Так, хореографічний гурток, який відразу став дуже популярним серед відвідувачів «Університету третього віку», очолила студентка спеціальності «Соціальна робота». Затребуваність цього гуртка завжди залишається досить високою. Кожного року його відвідують близько двадцяти п'яти осіб.

Іншим напрямом, який очолили студенти,

є гурток творчої праці. Творчі техніки, яких навчають у цьому гуртку, зацікавили не тільки пенсіонерів, а й їхніх онучок, які почали відвідувати гурток разом зі своїми бабусями. І це не дивно, адже найкращим засобом урізноманітнити свою життєдіяльність є творчість.

Одним із таких засобів є техніка стрічкового декору канзаші – техніка рукоділля, заснована на складанні особливим способом шматочків тканини. На основі цієї техніки виготовляють декоровані речі для оселі, прикраси для волосся, святкові подарунки, аксесуари для гардеробу тощо [4]. Іншу техніку, яку також із цікавістю та успіхом засвоїли відвідувачі «Університету третього віку» під керівництвом студентів-викладачів, є паперовий декор, який об'єднав такі техніки, як квілінг та орігамі. Орігамі – це старовинне японське мистецтво, суть якого полягає в конструюванні з паперу різного роду декоративних зображень [1]. Квілінг (паперокручення) є мистецтвом виготовлення об'ємних чи плоских композицій зі скручених у спіральки вузьких довгих смужок паперу [3].

Сучасні психологи наголошують на можливостях, які відкриває творча праця. Чим більше людина захоплюється працею, тим легше вона долає труднощі, досягає більших успіхів, одержує більше задоволення. Творчий підхід до справи є необхідною умовою власної продуктивної діяльності, а також соціального та науково-технічного прогресу суспільства [10].

Та найбільш важливою цінністю співпраці людей похилого віку, студентів і викладачів університету є атмосфера поваги, добра та людяності. Той позитивний психологічний клімат, який панує у взаємовідносинах між учасниками освітнього центру «Університет третього віку», допомагає представникам різних поколінь краще зрозуміти один одного, а людям третього покоління – ознайомитись із досягненнями сучасного світу, відчути себе більш впевненими і не обмеженими у своїх можливостях.

Висновки із проведеного дослідження. Як зробити життя літньої людини гідним, насиченим активною діяльністю, як позбавити її почуття самотності, відчуженості, заповнити дефіцит спілкування, задовольнити потреби та інтереси – ці та інші питання хвилюють нині громадськість усього світу. І тут насамперед постає проблема дозвілля літньої людини, забезпечення їй таких умов, щоб вона мала усю ті вигоди існування, які відповідають сучасним уявленням про комфорт і безпеку. Ці функції сьогодні стали виконувати новостворені «Університети третього віку».

Варто нагадати, що студенти, які залучені до роботи в «Університеті третього віку», є членами студентського наукового гуртка «Волонтерська студія», де під дорадництвом досвідчених викладачів випускової кафедри проводиться глибоке розроблення найважливіших теоретичних та практичних завдань соціальної роботи. Така діяльність дає змогу студентам знайомитися з особливостями роботи з різними категоріями клієнтів (цього разу це люди, які вийшли на пенсію), набувати навичок, необхідних у майбутній професійній діяльності. Тобто саме у волонтерському гуртку студенти набувають фахових компетенцій, необхідних для професійного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Академик. Словари и энциклопедии на Академике. – Тамбов : Академик, 2000–2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/105197.
2. Букач М. Компетентнісно орієнтоване навчання як основа формування майбутнього соціального працівника / М. Букач // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія «Соціальна робота». – 2016. – Вип. 22. – С. 119–131.
3. Букина С. Квиллинг: волшебство бумажных завитков / С. Букина. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2010. – 270 с.
4. Канзаші [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Кандзаси>.
5. Карпенко О. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти : [монографія] / О. Карпенко ; за ред. С. Харченко. – Дрогобич : Коло, 2007. – 374 с.
6. Клименюк Н. Студентський волонтерський гурток як засіб оптимізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників / Н. Клименюк, В. Стремецька // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – 2013. – № 27. – С. 70–74.
7. Країна похилого віку – до 2030 року в Україні на 10 людей працездатного віку припадатиме 11 пенсіонерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/a/965591.html>.
8. Ларионова И. Профессиональная подготовка специалистов социальной работы: компетентностный подход / И. Ларионова, В. Дегтерев // Фундаментальные исследования. – 2014. – № 11–12. – С. 2734–2739.
9. Левицька Н. Студентські наукові товариства та гуртки у гуманітарних вишах України у другій половині XIX – на початку XX ст. / Н. Левицька // Гуманітарний вісник. Серія «Історичні науки». – 2014. – Вип. 5 (2). – С. 140–153 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Gvi_2014_21_5%282%29_12.
10. Максименко С. Загальна психологія : [навчальний посібник] / С. Максименко, В. Соловієнко. – К. : МАУП, 2000. – 256 с.
11. Основи наукових досліджень : [навчальний посібник] / В. Марцин., Н. Міценко, О. Даниленко та ін. – Л. : Ромус-Поліграф, 2002. – 128 с.
12. Третина українців – люди літнього віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://briz.if.ua/13971.html>.